



Õiguskantsler

Teie 20.08.2012 nr

Õiguskantsler 21.09.2012 nr 6-1/121252/1204383

**Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta
Mitmekordse karistamise keeld distsiplinaarmenetluses**

Pöördusite minu poole 22.08.2012 laekunud avaldusega, milles leiate, et vangistusseaduse mitmed sätted on omavahel vastuolus ning vastuolus ka Eesti Vabariigi põhiseadusega.

Leiate, et vangistusseaduse (edaspidi ka VangS) § 63 lõike 1 punktid 1-4, VangS § 24 lõige 4, VangS § 25 lõige 3, VangS § 65 lõige 1, VangS § 69 on omavahel vastuolus ja vastuolus ka Eesti Vabariigi põhiseadusega (edaspidi ka põhiseadus või PS). Kahjuks ei ole Te enda poolt nimetatud vangistusseaduse kõigi sätete (soovisite kõigi avalduses mainitud vangistusseaduse sätete vastuolude analüüsimist) seoseid ega ka põhjusi, miks need peaks olema omavahel ja ka põhiseadusega vastuolus, arusaadaval moel avanud.

Nendite vaid, et kui kinni peetav isik paigutatakse kartserisse, siis rakenduvad tulenevalt VangS § 24 lõikest 4 ja VangS § 25 lõikest 3 talle ka piirangud kokkusaamiste osas. Teie arvates kujutab see endast VangS § 63 lõike 3 lauses 2 sätestatuga vastuolu, kuna VangS § 63 lõige 3 keelab sama distsiplinaarsüüteo eest kohaldada mitut distsiplinaarkaristust.

Viitate ka üsna arusaamatul moel, nagu toimuks distsiplinaarkaristuste määramine ja VangS § 69 alusel lukustatud kambris paigutamine ilma igasuguse kehtivas õiguses sisalduva regulatsioonita ning samuti pole Teie arvates selge, kes vastavaid otsuseid langetab.

Peate ka probleemseks seda, et kui kokkusaamine jääb ära seetõttu, et kinni peetav isik sooritas distsiplinaarüleastumise, siis keegi ei hüvita kokkusaamisele tulnule tehtud kulutusi.

Tutvusin Teie avaldusega ning nendin esmalt, et ei pea võimalikuks analüüsida vastavalt Teie soovile kõigi Teie avalduses nimetatud vangistusseaduse sätete omavahelisi seoseid ja võimalikke vastuolusid (nt VangS § 69 ja VangS § 63 lõike 1 punkti 1 omavahelisi vastuolusid). Seda seetõttu, et Teie avaldusest ei ole hoomatav, milles need vastuolud võiks Teie arvates seisneda. Seega

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

analüüsin alljärgnevalt vaid VangS § 63 lõike 3 ja VangS § 24 lõike 4 ja VangS § 25 lõike 3 võimalikke vastuolusid küsimuses, kas tegemist on mitmekordse karistamise keelu eiramisega. Samuti hindan põgusalt Teie väiteid seoses vanglateenistuse pädevusega distsiplinaarkaristusi määrata.

Olen seisukohal, et VangS § 63 lõikes 3 sisalduv norm, mis lubab ühe ja sama distsipliinirikumise eest kohaldada ainult ühte distsiplinaarkaristust, kujutab endast muu hulgas PS § 23 lõikes 3 sätestatud põhimõtte kajastamist vangistusseaduses. Sama leitakse ka õiguskirjanduses.¹

PS § 23 lõikes 3 toodud nn topeltkaristamise keeld (ladinakeelse nimetusega *ne bis in idem*) tähistab õigusriikliku õigusemõistmise kahe olulise põhimõtte - õiguskindluse ja n-ö materiaalse õigluse konfliktisituatsioonis esimese põhimõtte kasuks tehtavat valikut, mida võiks sõnastada nii, et kui kellegi teole on ühiskonna konfliktisituatsioonide lõplikuks lahendamiseks pädeva kohtusüsteemi poolt tehtud ja seadusjõustunud kohtuotsusega kord juba õiguslik hinnang antud, on õigusrahu huvides teo hilisem õiguslikult relevantne ümberhindamine keelatud isegi siis, kui varasem hinnang osutub õiguslikult valeks.²

Riigikohus on *ne bis in idem* põhimõtet käsitledes nentunud, et: „Sellest keelust tuleneva põhiõigusega tagatakse isiku võimalus teada, millised on need riikliku sunni iseloomuga järeldused, mida võidakse kohaldada tema toimepandud süüteo tuvastamise korral. Samuti tagatakse selle põhiõiguse abil õigusrahu ja välistatakse võimalus, et pärast isiku kohta tehtud jõustunud karistamisotsust võidakse teda üllatada sooviga hakata kaaluma täiendavat karistamist sama teo eest.“³

Seega ei tähenda *ne bis in idem* põhimõtte mitte seda, et ühe karistatava teo toimepanemise eest ei võiks isiku suhtes samaaegselt rakendada mitmeid eripalgelisi sanktsioonimeetmeid, vaid et tema ühele teole ei anta korduvalt hinnangut. Ka ei tähenda ühe sanktsiooni määratlemine karistusena seda, et sama õigusjärelm ei võiks kujutada endast osa mõne teise sanktsiooniga kaasnevatest piirangutest. Viimase osas on heaks näiteks karistusseadustiku § 48¹, mis võimaldab kohaldada väärteo eest sõiduki juhtimise õiguse äravõtmist põhikaristusena, ent sama sanktsioon on võimalik määrata seaduses sätestatud juhtudel ka lisakaristusena väärteo eest (karistusseadustiku § 50 lõige 1 punkt 2).

Seega ei ole PS § 23 lõike 3 kohaselt välistatud, et ühe distsiplinaarsüüteoga kaasneb erinevaid piiranguid ja ka see, et mingi võimalik sanktsioon (nt kokkusaamiste piiramine) võiks olla iseseisev karistus ja samal ajal ka mõne teise ning rangema karistusega kaasuv tagajärg. Minu hinnangul on VangS § 63 lõike 3 teises lauses sätestatu mõtteks antud juhtumi kontekstis eeskätt see, et üht distsiplinaarrikkumist ei tohi jälle ja jälle uuesti käsitleda ja isikule uue menetluse tagajärjel selle eest sanktsioone rakendada. Isik peab teadma, millised sanktsioonid teda võivad tabada ja saada lootma sellele, et kõik rakendatavad sanktsioonid saavad ühe karistusotsusega määratud.

¹ Vt L. Madise. Kommentaarid §-le 63. - L. Madise, P. Pikame, J. Sootak. Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009, § 63, kumm 7.

² E. Kergandberg. Kommentaarid §-le 23. - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2008, § 23, kumm 11.

³ RKÜKo 25.10.2004, nr 3-4-1-10-04, p 14.

Ma mõõnan, et VangS § 63 lõike 3 teise lause sõnastus ei anna ehk kõige paremini edasi nn *ne bis in idem* põhimõtte olemust ja on ses osas veidi ebaõnnestunud sõnastusega, samas ei tähenda iga ebaõnnestunud sõnastusega regulatsioon veel vastuolu põhiseadusega.

Tulles konkreetselt Teie probleemi juurde, siis leian, et eeltoodud põhjustel Teie osutatud VangS § 63 lõike 3 lause 2 ja VangS § 24 lõike 4 ja VangS § 25 lõike 3 vahel vastuolu pole, samuti ei ole need sätted ka vastuolus PS § 23 lõikes 3 tooduga. VangS § 63 lõike 3 teise lause mõtteks on muu hulgas (sättel on ka teisi funktsioone) see, et isik peab teadma ja aduma, millised järelmid tema teol on. Antud juhul on kinni peetaval isikul võimalik väga täpselt ette näha, et kartserikarisusega kaasuvad paratamatult piirangud kokkusaamiste osas, kuna vastav regulatsioon on ühemõtteliselt VangS § 24 lõikes 4 ja VangS § 25 lõikes 3 toodud.

See, et kokkusaamiste keeld on ka iseseisev distsiplinaar karistus, antud olukorda ei muuda. Isikul on võimalik enne teo sooritamist või ka teo osas läbiviidava menetluse ajal selgelt ja konkreetselt aduda (ka juba täpsemalt planeeritud kokkusaamiste osas), millised tagajärjed tema teoga kaasneda võivad (nt mõista, et kartserikaristusega kaasneb selle kandmise ajal kokkusaamiste mittevõimaldamine). Pannes toime distsiplinaarrikkumise, on isikul võimalik juba eelnevalt teada, et saades distsiplinaar korras karistatud kartserikaristusega, saavad tema kokkusaamised piiratud. Seega ei ole VangS § 24 lõike 4 ja VangS § 25 lõike 3 näol tegemist nn topeltkaristamise keelu (PS § 23 lõike 3, VangS § 63 lõike 3 lause 2) rikkumisega. **Eeltoodu põhjal tõden, et Teie osutatud vastuolu vangistus seaduse sätete vahel ma ei tuvastanud.**

Teie väited vanglateenistuse pädevusest ja menetlusnormidest distsiplinaar karistuste määramisel on üsna arusaamatud ja rajanevad ilmselt kehtiva õiguse nigelal tundmisel. Vanglateenistus ei otsusta distsiplinaar karistuse määramist ega lukustatud kambris paigutamist suvaliselt. Juhin Teie tähelepanu VangS §§ 63-65¹, milles on distsiplinaar menetlus võrdlemisi detailselt lahti kirjutatud. Samuti peab vanglateenistus distsiplinaar menetluse läbiviimisel ja karistuse määramisel juhinduma muudest asjaomastest õigusnormidest (nt haldusmenetluse seadus) ja kohtupraktikast.

Eraldi rõhutab karistusotsuse põhistamiskohustust VangS § 64 lõike 4. Kuna VangS § 24 lõikes 4 ja VangS § 25 lõikes 3 toodud piirangud kehtivad kartserikaristust kandvale kinni peetavale isikule igal juhul (nende rakendamine ei ole karistuse määra kaalutlus), siis ei pea nende kohaldamist ka karistusotsuses motiveerima – need kohalduvad niigi. Küll aga peab distsiplinaar karistuse määramisel põhjendama karistuse valikut ning karistuse valikul võib kahtlemata arvestada ka vajadusega isiku positiivseid kontakte säilitada.

Justiitsministri 30.11.2000 määrusega nr 72 kehtestatud „Vangla sisekorra eeskirja“ §§ 1¹-1⁶ sätestavad erinevate vanglateenistuse ametnike pädevused erinevate otsuste langetamisel. Nimetatud määruse § 1² lõike 1 kohaselt määrab distsiplinaar karistuse ja kohaldab täiendavaid julgeolekuabinõusid üksuse juht. **Seega on distsiplinaar karistuse määra ja täiendavate julgeolekumeetmete kohaldaja kehtivas õiguses määratud.**

Mis puudutab distsiplinaar karistuse kohaldamisega seoses ära jäänud kokkusaamisele tulijate kantud kulutuste küsimust, siis leian, et eeskätt on nende põhjendamatute tekitamise vältimine kinni peetava isiku, kellega kohtuma tullakse, kätes. Kulude asjata tekitamise kõige kindlam ja tõhusam vältimise meede on kinni peetava isiku poolt vangistust reguleerivate õigusaktide täpne ja nõuetekohane täitmine. Sellisel juhul ei taba ka temaga kokku saama tulnud isikut ebameeldiv üllatus kokkusaamise ärajäämise näol. Samuti on kinni peetaval isikul võimalik vältida pikka aega kestvat kartserikaristuse kandmist sellega, et püüda elada vanglas ilma distsiplinaarrikkumisi sooritamata.

Teie avalduses toodud näide kinni peetavast isikust, kes ei soovi loendusel pidevalt oma nime öelda ja selle eest karistada saab, on markantne näide ebaadekvaatsest käitumisest ka juhul, kui isik peab talle antud korraldust nimi öelda ebaõigeks. Sel juhul ei ole kehtiva õigusega kooskõlas olevaks lahenduseks mitte seatud kohustuse või antud korralduse mittetäitmine, vaid seatud nõude täitmine ja vajadusel vastava haldustegevuse vaidlustamine seaduses sätestatud korras.

Viitan siinkohal Riigikohtu käsitlesele, mille kohaselt võib kinni peetav isik jätta talle antud korralduse täitmata vaid siis, kui see vastab haldusmenetluse seaduse tühise haldusakti tunnustele (haldusmenetluse seaduse § 63 lõige 2).⁴ Korraldus öelda loendusel oma nimi ei ole üldjuhul selline korraldus, mille puhul oleks adekvaatseks ja õiguspäraseks käitumiseks juhul, kui korraldus tundub õigusvastane, selle eiramine. Sellise teo eest saadud distsiplinaarkaristust ja sellega kaasnevat raskust on kinni peetaval isikul hõlbus tavalise õiguspärase käitumisega vältida.

Kui kinni peetav isik valib sellises olukorras õiguspärase õiguste kaitse meetmete asemel antud korralduse mittetäitmise, peab ta arvestama ka võimalusega, et teda selle eest järjepidevalt karistatakse.

Loodan, et selgitustest oli abi.

Lugupidamisega

Indrek Teder

Indrek-Ivar Määrts 693 8406

E-post: Indrek-ivar.maarits@oiguskantsler.ee

⁴ Vt RKHKo 01.03.2007, nr 3-3-1-103-06, p 14. „Kinnipeetava poolt korralduse täitmata jätmise saab olla õigustatud üksnes juhul, kui vanglaametniku korraldus vastab HMS § 63 lg-s 2 loetletud tühise haldusakti tunnustele ning korralduse tühisus on ilmselge (vt Riigikohtu halduskolleegiumi 7. märtsi 2003. a määrus haldusaj nr 3-3-1-21-03, p 13). Tühine haldusakt on HMS § 63 lg 1 järgi kehtetu algusest peale ning seda ei ole kellelgi kohustust täita. Õige on ringkonnakohtu seisukoht, et üksnes kinnipeetava teistsugune arusaam seadusest ja sellega seonduv arvamus vanglaametniku korralduse seadusvastasusest ei anna kinnipeetavale õigust keelduda korralduse täitmisest. Ringkonnakohus märkis õigesti, et vastupidine seisukoht raskendaks oluliselt distsipliini tagamist vanglas.“